

KIBRIS HAVALARI

Cyprus Music

Selçuk GARANTİ*

Özet: Ah bu inşannar ah! Kıbrıs'ta sömürgecilik, asimilasyon faaliyetlerini sürdüren yabancı güçler Kıbrıslıları Türk ve Yunan toplulukları şeklinde ikiye bölüp de idare etmekte çok da zorlanmazlar. Böyle olunca da bir bütün olarak gelişme gösteren Kıbrıs Havaları, milliyetçiliğin de etkisi altına girmeye başlar. Kendini en büyük Türk milliyetçisi ilân edenler, kendi soydaşlarının öldürülmesi için emirler verenler Kıbrıs Havaları'nı Urumlara (Yunanlara) mal ederek, Kıbrıs Havaları Kıbrıslı Türk denen toplum tarafından terkedilmeye başlanır. Böyle olunca da Anadolu Türkülerini kendi halk müziği, Türk Sanat Musikisi denilen meyhane müziğini de kendi şarkıları şeklinde öğrenmeye ve bunlardan keyif almaya da başlar. Radyodan sonra televizyonun da yaygınlaşması, özellikle ses yükselticilerinin genç müzisyenlerce tercih edilmesi, popüler müzik kültürünün de yaygınlaşmasıyla Kıbrıs Havaları bir süreliğine Kıbrıslı Türklerce kullanılmamaya başlanır. Kıbrıslı Türkler kendi havalarını bilmediklerini, tanımadıklarını kavradıktan sonra onları arayıp bulmaya çalışacaklardır. Ama kaç kişiyle ve nereye kadar, nelere karşı!?

Anahtar kelimeler: Hava, Kıbrıs Havaları, Kıbrıs Türk Kimliği, Kıbrıslı

Abstract: The foreign powers in Cyprus working for colonialism and assimilation didn't have much difficulty in administering the people by separating them as Turkish and Greek groups. Because of this, the developing Cyprus music is influenced by Nationalism. The ones who regard themselves as Turkish Nationalists and give orders for the murder of their cognates attributed Cyprus Music to Greeks and so Cyprus Music was abandoned by the people named as Cypriot Turks. As a result, they started to learn Anatolian folk songs as their own folk songs and enjoy the pub music called as Turkish Art Music. After the spread of radio and television and the acceptance of popular music along with the preference for sound systems by young musicians, Cyprus Music is not preferred by Cypriot Turks for some time. After understanding that they don't know their own folk music, Cypriot Turks will start to search for it. But, with how many people and to what extent, against what?

Key words: Music, Cyprus Music, Cypriot Turkish identity, Cypriot

* KIBHAD – Kıbrıs Havaları Derneği Başkanı

Giriş

“Kıbrıs Havası”, Kıbrıslı insanın kendi müziğine hitap etme şeklidir. Bir başka deyişle Kıbrıs Müziği demektir. Kıbrıs iklimi, coğrafyası, folkloru, kültürüyle birbiriyle örtüşen; basit, bileşik, karma ritimler ile kendine özgü tınılar, hem tonal hem de modal karakterleri içinde barındıran müzik türüdür.

Müzik, toplumların kültür birikimleri arasında önemli bir yere sahiptir. Eğlence, insanoğlunun beslenmeden sonra gelen birincil ihtiyacıdır. Eğlencenin en önemli aracı ise müziktir. Bir başka söyleyişle; ruhun gıdası olan müzik, içsel duyguların dışa vurulmasına, insanların birbirlerine yakınlaşmasına, süreç içerisinde farklılıklarının azalmasına katkıda bulunarak ortak duygu, düşünce ve yaşantı birliği oluşturur.

Özellikle otantik dönemde Kıbrıs Halk Müziği hem evlilik, sünnet gibi törenlerde hem de bu törenler haricindeki eğlencelerde yaşayış birlikteliğinin oluşmasında vazgeçilmez bir yere sahiptir. İnsanımızın sevincinde, kederinde müzik, kimi zaman çalgıyla kimi zaman mane (şarkı) biçiminde varlığını göstermiştir. Havalarımızın oluşturduğu ortak kültür ve yaşayış tarzının yanı sıra yine havalarımız toplum, halk, ulus olabileme gibi öğelerin oluşumuna da hizmet etmiştir.

Milliyetçilik Döneminin ve Ses Yükselticilerinin Kıbrıs Havalarına Etkisi

Günümüze kadar Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumlardan farklı dans veya çalgı havalarının varlığı ile ilgili herhangi bir bulguya rastlamış değilim. Bir başka deyişle, Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar aynı çalgı havalarıyla eğlenirler ve dans ederlerdi¹. İnsanların ana dilleriyle şarkılarını söylemeleri kadar doğal bir şey olamaz. Dolayısıyla Kıbrıs'ta yaşayan Türkçe ve Rumca konuşan toplulukların şarkıları da kendi dillerinde yaşam bulmuştur.

İngiliz sömürgeciliğinin entrikaları neticesinde Rum ve Türk toplumları arasındaki yaşantı birlikteliğinde kopmalar oluşmaya başlar. Buna 1931 yılındaki Kavanin Meclisindeki İngiliz entrikası neticesinde oluşan kargaşalıkla Vali Gonağının yakılmasını örnek gösterebiliriz. 1955'te EOKA ve 1958'de TMT örgütlerinin kurulması da dış kaynaklıdır. 1940'lı yıllardan başlayarak 50'li 60'lı, 70'li yıllarda süregelen milliyetçilik faaliyetleri sonucu Türk ve Rumlar arasında yaşantı birlikteliğinde, iletişimlerinde kopmalar olmuştur. Bu kopmalardan Kıbrıs Havaları çok zarar görmüştür. Türkler açısından bakacak olursak, kendi havalarını milliyetçilik kampanyaları neticesinde kullanamamakla ve yeni yetişenler de öğrenememekle karşı

¹ Kemane-Lavudda veya Kemane-Ud en çok kullanılan halk çalgılarıdır. Garşılamar, Sirdolar, Zeybegler, Arabiye, Çifdetelli, Mandra, Gasab Havaları tüm Kıbrıslıların keyifle çalıp oynadıkları havalardır.

karşıya kalmışlardır. Bu durumun sürmesinde 1963 – 1964 olayları, Türk'ten Türk'e kampanyası, Türklerin gettolara kapatılması ve 15 Temmuz ile 20 Temmuz 1974 darbeleri de etken olmuştur.

Tüm dünyayı etkileyen müzik teknolojisinin gelişimi 1960'lı yıllarda Kıbrıslı müzisyenleri de etkisi altına alır. Kıbrıslı müzisyenlerin yeniliğe ayak uydurması gecikmez ve müzik icralarını ses yükselticileriyle yapmaya başlarlar. Doğal olarak otantik çalgılarımızın yerini elektro gitar, bas gitar, elektrikli org, bateri, elektro bateri ve diğer popüler çalgılar alır. Ses yükselticili popüler müzik toplulukları kısa sürede otantik topluluklara tercih edilir. Otantik toplulukların gözden düşmesi aynı zamanda onların sonunu da hazırlar. Milliyetçilik akımı etkisiyle de kendi çalgı, dans ve havalarından uzak duran Kıbrıslı Türkler, süreç içerisinde havalarından kopmaya, yabancılaşmaya başlar. Ta ki halk bilgisinin ne denli önemli ve gerekli bir bilim dalı olduğunun farkına varana kadar.

1960 Öncesi Araştırmaları

1948-1949 öğretim yılında Türkiye'den Kıbrıs'a gönderilen üç öğretmenden biri olan Naim Bulunç, Kıbrıs Türk folkloru üzerine ilk kez bir araştırma başlatmıştır². Bu araştırmaların sonucu hakkında herhangi bir bilgiye sahip değilim.

1959'da Prof. Hasan Eren, Kıbrıs'a gelerek "Kıbrıs Folkloru" üzerine tetkiklerde bulunmuş ve kıymetli derlemelerle ayrılmıştır³. Bu derlemeler şu anda yok. Prof. Hasan Eren'in bu derlemeleri ne yaptığı bilinmez. Türkiye'ye götürülüp bulgular değerlendirilmiş olunabilir. Böylece Kıbrıslı Türk diye isimlendirilen insan topluluğunun nasıl Türkleştirileceği hususunda yapılan projelerde katkıda bulunmuş olunabilir.

Beden Eğitimi öğretmenliği yapan Mümtaz Cönger, Anadolu halk oyunlarını ilk kez adaya getiren ve "Milli Oyunlarımız" ismiyle Kıbrıslı Türklere yayan kişidir⁴. Mümtaz Cönger, adada 1958-1961 yılları arasında bulunmuştur. Mümtaz Bey köylerdeki Türk oyunlarının derlenmesi için görevlendirilmiş, bir yıl boyunca birçok köyü dolaşmıştır. Sonuçta Türk ve Rum oyunlarının birbirlerinden ayıramayacağını belirtmiştir⁵.

² Kani Kanol / Kıbrıs Halk Danslarının Yakın Geçmişi / Kitap / Syf. 19 / Haziran 2006

³ Mümtaz Cönger / Türk Milli Oyunlarından Örnekler / Kitap / Syf. 56 / 1960 Halkın Sesi Matbaası

⁴ Kani Kanol (Derleyen) - Mustafa Serdengeçti (Kaynak kişi) / Hasder Arşivi / Auido (Sesli kayıt) / K70_MUSTAFA SERDENGEÇTİ İLE SÖYLEŞİ_A / 1984

⁵ Kani Kanol (Derleyen) – Fadıl Efe (Kaynak Kişi) Hasder Arşivi / Auido (Sesli kayıt) / K68_FADIL EFE İLE ROPORTAJ / 1984

Kaynak Kişilerimizden Mehmetali Vasfi Tatlıyay'dan Öğreti

Kani Kanol'un 1984'te yaptığı bir alan araştırmasında kaynak kişi Mehmetali Vasfi Tatlıyay şöyle der; "Gıbrız oyun havalarının Urumu Türkü yoğudu. Onnar bütün Gıbrızlıların oyun havalarıdır"⁶.

1988'de KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı olan Kültür Dairesi arafından, TC Elçiliği bütçesi katkılarıyla Türkiye'den adaya bir araştırma grubu getirilmişti. Araştırma grubunun atalarımızın **tambura** veya **tamburan** ismiyle bildiği ve lavta (lavudda - lavudo) çalgısından başka bir şey olmayan çalgıyı bağlama ailesinden bir çalgı olarak kabul etmeleri düşündürücüdür. Kaynak kişilerimize ısrarla bağlamanın Kıbrıs'ta halk çalgısı olarak kullanıldığını lanse ettirmeye ve kayıt altına almaya çalışmaları ilginç bir durumdur. Yine aynı araştırma grubunun kaynak kişilerimizden Türk dili haricinde kaynak malzeme istememeleri, ısrarla türkü ismiyle, yani Türkçe sözlü halk şarkısı çalıp söylemelerini istemeleri de Kıbrıslı Türkler tarafından kullanılan tüm havalarla ilgilenmediklerini ortaya koyar. Mehmetali Vasfi Tatlıyay, Rumların da Türklerin de kullandığı tüm havaların Kıbrıs Havalarını oluşturduğunu söyler. Kıbrıs Havalarına Rumların "Gibriyaga", Türklerin ise "Kıbrıs Havaları" dediklerini vurgular⁷.

Halk Bilgisi Aracılığıyla Kimlik Farkındalığı

Halk bilgisinin bir bilim dalı olduğu 1846'da İngiliz William John Thomes tarafından ortaya atılmış olmasına rağmen, Kıbrıslı Türkler ancak 1973'te kendilerine ait halk dansları olduğunun farkına varırlar⁸. 1977'de Halk Sanatları Derneği'nin (HASDER) kuruluşu ve özellikle 1983'te oluşan yeni yönetimin disipliniyle, Kıbrıs Türkü'nün halkbilim çalışmaları yoğunlaşır. O zamanın Kültür Dairesi Halk Dansları Topluluğu yetkilileri ile HASDER'in tatlı sürtüşmeleri sonucunda onlarca halk dansları derneklerinin kurulmasına şahit oluruz. Böylece Kıbrıslı Türkler, kendilerine ait halk kültürlerinin ne kadar değerli olduğunu, halk bilgilerinin araştırılan bir bilim dalının varlığını, bu bilim dalına da halkbilimi (Folklor) dendiğini öğrenmeye başlar.

⁶ Kani Kanol (Derleyen) – Mehmetali Vasfi Tatlıyay (Kaynak Kişi) / Hasder Arşivi / Video (Sesli ve görüntülü kayıt) / Mehmedaliler_1 / (05.10 dakika ve saniye)

⁷ TC MFAD (Derleyen) – Mehmetali Vasfi Tatlıyay (Kaynak Kişi) Hasder Arşivi / Audio Karışık / Mehmet Ali Tatlıyay Ahmet Altıparmak / (09.50 – 10.50 dakikalari)

⁸ Kanol (Derleyen) / Mustafa Serdengeçti (Kaynak Kişi) / Hasder Arşivi / Audio / K70_MUSTAFA SERDENGEÇTİ İLE SÖYLEŞİ_A / (27.20 dakikalari)

Kıbrıslı Türklere Halk Müziği Notaları

Kıbrıslı Türklere ait halk müziği ile ilgili bulabildiğim ilk yazılı kitap, Sayın Yılmaz Taner ve Sayın Mahmut İslâmoğlu'nun araştırmaları sonucu yazdıkları 1979'da basımı yapılan "Kıbrıs Türküleri ve Oyun Havaları"⁹ adlı kitaptır.

Sayın Mustafa Gökçeoğlu derlediği ve notaya aldirdığı bazı halk şarkılarımızı, 1985 ve 1991 yıllarında basımlarını yaptırdığı Tezler ve Sözler¹⁰ isimli kitap dizisinde yer verir.

Hasder'in araştırmalarını yayımladığı halkbilim dergilerinde¹¹ dans, çalgı havalarına yer vermesiyle Kıbrıslı Türklere tarafından kullanılan halk müzikleri, varlığını notalar aracılığıyla da göstermeye devam eder.

Gençlik Merkezi Birliğinin, kaynak kişilerimizden Mehmetali Vasfi Tatlıyay'ın ölümü anısına yayımladığı "Unutulmaktan Korkuyorum" isimli 1996'da basılan kitapta Mehmetali Vasfi Tatlıyay'ın ses kasetlerinden Selçuk Garanti'nin¹² notalandırdığı bazı havalara yer verilir¹³.

Kani Kanol'un yazdığı "Kıbrıs Halk Danslarının Yakın Geçmişi"¹⁴ adlı kitapta "Halk Dansları Müzik Notaları" isimli bölümde 53 havamızın notası yayımlanır.

2009 ve 2010'da Kıbrıs Havaları Derneği yayını olarak ilk kez KIBRIS HAVALARI ismi ile "Kıbrıs Havaları 1" ve "Kıbrıs Havaları 2"¹⁵ isimli iki kitap yayımlanır. Bu kitapların ilk bölümlerinde Kıbrıs Havaları otantik karakterleriyle, ikinci bölümlerinde otantik karakterleri değiştirilmeden çokseslik bilinciyle yapılmış biçimleri yer almaktadır. Buraya kadar sözünü ettiğim kitaplar kaynak gösterilerek yapılan çalışmalardır. Bilimsel verilere dayanmayan kimi çalışmalar da vardır. Bilimsel verilere dayanmayan bu çalışmaların faydaları yanında zararları da olmuştur.

Kıbrıslı Türklere Otantik Halk Müziği Bibliyografyası

2009'da yazdığım ve Halk Sanatları Vakfı tarafından yayımlanan "Kıbrıslı Türklere Otantik Halk Müziği Bibliyografyası"ndan¹⁶ bahsetmek istiyorum.

⁹ Yılmaz Taner – Mahmut İslâmoğlu / Kıbrıs Türküleri ve Oyun Havaları / Kitap / Lefkoşa 1979

¹⁰ Mustafa Gökçeoğlu / Tezler ve Sözler / Kitap / 1985-Gönyeli / 1991-Lefkoşa

¹¹ Hasder / Halkbilimi / Dergi (Ciltlenmiş Dergiler) / Lefkoşa 1986 – 1998

¹² Selçuk Garanti, bu makaleyi yazan kişidir.

¹³ Gençlik Merkezi / Unutulmaktan Korkuyorum / Kitap / Gençlik Merkezi Yayını / 1996-Lefkoşa

¹⁴ Kani Kanol / Kıbrıs Halkdanslarının Yakın Geçmişi / Kitap / Haziran 2006

¹⁵ Selçuk Garanti / Kıbrıs Havaları 1 + Kıbrıs Havaları 2 / Kitap + CD / Şubat 2009 + Ekim 2010

¹⁶ Selçuk Garanti / Kıbrıslı Türklere Otantik Halk Müziği Bibliyografyası / Kitap / Ekim 2009

2006-2009 arasında Hasder'in sesli, görüntülü ve yazılı kaynakların yer aldığı Kıbrıs halkbilimi arşivinde çalıştım. Buradaki çalışmalarım sayesinde Kıbrıslı Türklerin kullandığı 307 otantik hava tespit ettim. Bu havaları sözlü (mane) ve sözsüz (çalgi) diye ikiye ayırıp baktığımızda manelerin sayısının çalgı havalarından daha az olmadığı görülür. Bu bibliyografyada Kıbrıslı Türklerce kullanılıp kullanılmadığının tespitinde beklemede olan 59 hava daha var. 16 hava "diğer havalar" şeklinde isimlendirilmiştir. Bu bibliyografya sayesinde toplam olarak 382 havaya ulaşılmış oldum.

Sayın Kani Kanol'un uyarısıyla Hasder yayını olan Halkbilimi dergilerinden faydalanmadığının farkına vardım. Bu durum, gerçekten de büyük bir eksiklikti. 2011'de Halkbilimi dergilerini de taradım ve "Kıbrıslı Türklerde Otantik Havalar Bibliyografyası"¹⁷ ismiyle Ağustos 2012'de ikinci baskısı yapılmıştır. Yeniden düzenlenmiş bibliyografyada Kıbrıslı Türk diye kabul edilenlerce kullanılan 489 Kıbrıs Havası isimlendirilmiştir.

HASDER arşivinin tümünü tarayabilmiş değilim. Sesli, görüntülü, yazılı kaynakların yeni bir bakış açısıyla bir kez daha ele alınıp incelenmesinde fayda vardır, diye düşünmekteyim.

Sonuç

Hükümet edenlerin kendi kültürlerine sahip çıkmamalarına, ilgisizliklerine karşılık, duyarlı insanlarımız ve kültürle ilgili birkaç sivil toplum örgütümüz sayesinde havalarımız gerek notalarıyla, gerek ses kayıtlarıyla, gerekse canlı performanslarıyla yaygınlaşarak ve gelişerek yolculuğuna devam etmektedir.

Sevgiyinan, Gıbrız Havaları dadiyinan galıj.

¹⁷ Selçuk Garanti / Kıbrıslı Türklerde Otantik Havalar Bibliyografyası / Kitap / Ağustos 2012